

życiu, a w scenariuszu innych stanowi tło, postać drugoplanową. Jak udowadnia w swojej książce krakowska uczona, jednostkom z zaburzeniami narcystycznymi wydaje się, że są najważniejsze nie tylko w swoim życiu, ale także i w życiu innych. Rozwój technologii medialnych, a w szczególności powstanie Internetu, dającego ogrom możliwości, spotęgował chęć bycia sławnym i podziwianym. Rzesze internautów codziennie na portalach społecznościowych prześcigają się w sprzedawaniu własnego ja. Facebook, Instagram czy Twitter stają się wirtualnymi bazarami, na których ludzie sprzedają się jak produkty. Internetowe profile użytkowników w wielu przypadkach opatrzone są intymnymi wyznaniem i zdjęciami. Niektórzy w sieci potrafią pokazać wszystko, nie mają żadnych granic. Robią to bezpłatnie, ale jak wskazuje Szpunar, niekoniernie bezinteresownie. To, co dawniej było przejawem ludzkiej, prywatności, obecnie wchodzi w nową erę. *Ambient intymacy* zaczęła stale egzystować w życiu publicznym i wypierać inne wartości. Ważne stają się obnażanie swojego wizerunku, a nie skrywanie tego, co w nas indywidualne, niepowtarzalne. Zgodnie z teorią zmiany intymności Anthony'ego Giddensa „społeczeństwo przeszło w tej sferze radykalną zmianę, która staje się szansą na wyzwolenie z ograniczeń współczesnej cywilizacji”. Surowo potępiane zachowania seksualne są teraz szeroko praktykowane, a nawet promowane. Kultura cyfrowego narcyzmu wykreowała w sieci istne targowisko ludzkiej intymności i próżności, na którym można sprzedać i kupić życie. Zgodnie ze słowami Magdaleny Szpunar współczesna kultura wykreowała narcystyczne jednostki, które „znaczą wiele, znacząc niewiele” (s. 110). Napisana przez nią książka to bardzo ciekawa i budząca emocje charakterystyka współczesnej kultury. Odwołania do koncepcji światowej sławy badaczy świadczą o pełnym profesjonalizmie autorki i zachęcają do sięgnięcia po jej dzieło, które jeszcze bardziej obnaża obnażone już w sieci jednostki.

Ewelina Dziwak

Zbigniew Galor, Barbara Goryńska-Bittner, Sławomir Kalinowski (red.), *Życie na skraju – marginesy społeczne wielkiego miasta*, Societas Pars Mundi, Bielefeld 2014, 810 s.

Problem nierówności społecznych stanowi obszar zainteresowania badaczy reprezentujących różne dyscypliny i nurty naukowe. Czynniki stratyfikacji społecznej analizowane są przez socjologów, antropologów, politologów, ekonomistów, pedagogów, psychologów, a także przez osoby zajmujące się naukami o zdrowiu. Nierówności społeczne są bowiem nieodłącznym, strukturalnym aspektem społeczeństwa. Termin „wykluczenie społeczne (marginalizacja)” jest szeroko używane w rozważaniach naukowych, ale także w licznych, strategicznych dokumentach polityki społecznej. Problem ten bywa rozpatrywany na różnych poziomach społecznych: od lokalnego do globalnego, a także w różnych kontekstach. Wykluczenie społeczne można rozumieć, jako sytuację, w której „jednostki zostają pozbawione możliwości uczestnictwa w społeczeństwie” (Giddens, 2012). Panaceum na społeczne wykluczenie ma być integracja społeczna czy kohezja społeczna, mająca na celu włączanie grup marginalizowanych do społeczeństwa.

Kategoria wykluczenia społecznego bywa utożsamiana najczęściej z czynnikami ekonomicznymi, jednak badacze przedmiotu wskazują, że także inne aspekty wpływają na proces marginalizacji społecznej. Oczywiście ubóstwo jawi się tutaj jako główna przyczyna wykluczenia społecznego, jednak często towarzyszy jemu niskie wykształcenie (lub jego brak), bezrobocie, pogarszający się stan zdrowia, słabe więzi społeczne, niski status społeczny. Należy również zauważyć, iż w procesie społecznego wykluczenia nadal duże znaczenie można przypisać płci, religii, narodowości oraz obywatelstwu. Przywołane aspekty zostały szeroko omówione i przeanalizowane w publikacji *Życie na skraju – marginesy społeczne wielkiego miasta*. Wpisuje się ona idealnie w nurt interdyscyplinarnego podejścia w dyskursie naukowym. Szerzej o marginalizacji społecznej jako interdyscyplinarnym problemie pisze Zbigniew Galor w artykule otwierającym publikację.

Prezentowana publikacja jest efektem projektu badawczego pod kierownictwem Zbigniewa Galora, do którego włączyli się teoretycy oraz badacze podejmujący w swych rozważaniach problem marginalizacji społecznej, a także praktycy – ludzie pracujący w organizacjach pozarządowych. W następstwie udało się uzyskać efekt synergii, pokazując współistnienie obszaru „teorii” i „praktyki” dla działań społecznych na rzecz przeciwdziałania społecznej marginalizacji. Inspiracją dla powstania niniejszej pracy, jak podkreślają w wprowadzeniu redaktorzy, było stworzenie platformy do dialogu między przedstawicielami świata nauki i badań a praktykami. Redaktorzy podkreślają, iż te dwa światy często posługują się różnymi językami, przypisując inne znaczenia eksplorowanym zjawiskom. Jednak różnice w pojmowaniu zjawisk towarzyszących marginalizacji społecznej traktować należy jako zaletę tej pracy, bowiem daje ona możliwość do konfrontacji dwóch rzeczywistości – sfery teorii i praktyki.

Marginalizacja społeczna została przedstawiona wieloaspektowo, co sprawiło, iż analizowany problem osadzony został w różnych społecznych kontekstach. „Wielkim miastem” jest tutaj Poznań, a autorzy poszczególnych artykułów starali się przedstawić problem marginalizacji społecznej oraz nierówności społecznych zarówno w perspektywie historycznej, jak i uchwycić współczesne problemy mieszkańców miasta. We wprowadzeniu do pracy redaktorzy informują czytelnika, że „Podstawę zamieszczonych w tym tomie opracowań stanowią wyniki badań przeprowadzonych w oparciu o projekt badawczy pt. *Marginesy społeczny Poznania i dynamika jego zmian 2010–2012* autorstwa Zbigniewa Galora” (s. 12). Mimo iż tłem do rozważań zawartych w niniejszej publikacji jest miasto Poznań, przedstawione przykłady, analizy, badania i wnioski mogą zostać wykorzystane w odniesieniu do innych miast.

Publikacja została podzielona na sześć części, które stanowią odrębne obszary tematyczne. W pierwszej, zatytułowanej *Badania nad marginalizacją*, znalazły się teksty poruszające ogólną problematykę marginesu społecznego i strukturalnego. Zamieszczone artykuły przybliżają Czytelnikowi pojęcia i kategorie związane z marginalizacją społeczną, a także metody i techniki badań nad tym zawiłym problemem.

Druga część publikacji dotyczy głównie historii analizowanego zjawiska w mieście Poznaniu. Pierwszy artykuł, autorstwa Ireny Sarnowskiej, podejmuje problem wykluczenia społecznego z perspektywy onimicznej. Z kolei tekst Volkera Zimmermanna wprowadza czytelnika w problematykę przestępczości w XIX wieku. W tej części znalazły się *Szkice z prostytucji w Poznaniu do roku 1939*. Autor tekstu Piotr Gołdyn przedstawia „rozwój” uznanego za najstarszy zawód na terenach miasta Poznania, dostarczając ciekawych informa-

cji na temat miejsc nierządu (zamtuzy jawne i tajne), a także o próbach radzenia sobie z prostytucją, szczególnie tą nielegalną. Kolejny artykuł tej części publikacji poświęcony został żebractwu jako problemowi współczesnemu i historycznemu.

Trzecia część książki została poświęcona zjawisku marginalizacji i samomarginalizacji. W artykule *Dynamika marginalizacji społecznej osób długotrwale bezrobotnych* Agnieszka Ignasiak oraz Mikołaj Jacek Łuczak dokonują analizy ważkiego problemu wykluczenia społecznego w kontekście osób bezrobotnych. Magdalena Kozera podnosi problem transformacji kapitału ludzkiego. Osią narracji stało się przedstawienie przemiany kapitału ludzkiego z pozytywnego w negatywny oraz z negatywnego w pozytywny. Kolejny tekst, autorstwa Romana Pomianowskiego, stanowi rozważania na temat wpływu wyuczzonej bezradności na marginalizację. W wyjaśnianiu tej korelacji autor odwołuje się do koncepcji i teorii psychologicznych, opisując szczególnie zjawisko samokontroli. Autor podejmuje również kwestię diagnozowania symptomów wyuczzonej bezradności, przywołując przeprowadzone przez siebie badania.

Artykuł Macieja Kokocińskiego wyjaśnia Czytelnikowi zależność między marginalizacją a przemocą domową. Według przywołanego autora przemoc domowa jest efektem marginalizacji społecznej, a w konsekwencji prowadzić może do społecznego wykluczania jednostek i całych rodzin. W celu uzyskania szerszej perspektywy nad przywołanym zjawiskiem, autor tekstu, prezentuje obszernie wyniki badań własnych. W kolejnym tekście Paula Molska oraz Mariusz Mueller, prezentując wyniki przeprowadzonych przez nich badań, omawiają problem uzależnień i ich konsekwencji jako jednego z elementów korelujących z marginalizacją społeczną. Z kolei tekst Adama Czabańskiego i Marty Stefaniak prezentuje wyniki badań nad samobójstwami, zjawiskiem autodestrukcji a wykluczeniem społecznym. Badania, podobnie jak przywołanych wcześniej autorów, przeprowadzone były wśród klientów Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Poznaniu. Wskazują one, że osoby, które borykają się z problemami materialnymi, bezrobociem, są bardziej narażone na podejmowanie prób samobójczych. Autorzy wskazują na konieczność wsparcia psychologicznego osób, które utraciły pracę lub też znajdują się w grupie narażonej na utratę pracy jako głównego źródła utrzymania.

Magdalena Kuczyńska, autorka kolejnego tekstu, skoncentrowała się na problemie zdrowia i choroby wykluczonych społecznie mieszkańców Poznania. Autorka artykułu, poza opisem problemów zdrowotnych osób objętych badaniem, wskazuje również na kwestię postaw personelu medycznego wobec nich. Joanna Warkocz z kolei podnosi kwestię marginalizacji społecznej osób niepełnosprawnych na przykładzie chorych ze stwardnieniem rozsianym, a Mikołaj Jacek Łuczak prezentuje aspekt wykluczenia w kontekście opieki paliatywno-hospicyjnej. Ostatni tekst tej części został poświęcony mniejszości romskiej na przełomie XX i XXI wieku. Emilia Kledzik i Patryk Pawelczak zauważają, że także i dziś „Romowie są najbardziej bezbronną i jednocześnie najbardziej niechcianą mniejszością” (s. 364). Odwołując się do sytuacji rodzin romskich mieszkających na terenie miasta Poznania, twierdzą, że z powodu wzmacnianych kulturowo stereotypów są oni narażeni na społeczne wykluczenie oraz niechęć ze strony mieszkańców miasta.

Czwartą część publikacji, zatytułowaną *Marginesy socjalny*, otwiera artykuł autorstwa Sławomira Kalinowskiego na temat niepewności ubogiej części mieszkańców Poznania. Autor artykułu rozważa problem badawczy w trzech aspektach: dochodowym, pracy oraz przyszło-

ści. Tytuł artykułu „Pewni niepewności” sygnalizuje, że respondenci badań wykazywali wysoki stopień braku poczucia bezpieczeństwa w różnych aspektach swojego życia.

W kolejnym artykule Przemysław Pluciński omawia problem lokalnej polityki mieszkaniowej przywołując zjawisko „niesprawiedliwości przestrzennej”, które w ostatnich latach pojawiło się na terenie miasta Poznania jako odpowiedź na instytucjonalną politykę mieszkaniową. W kolejnych artykułach podjęto problematykę sytuacji mieszkaniowej i finansowej ubogiej ludności miasta Poznania.

Jan Grad z kolei przyjrzał się zjawisku uczestnictwa w kulturze biednych mieszkańców Poznania, natomiast Andrzej Wołoszyn i Romana Głowicka podjęli kwestię stylu życia osób korzystających z pomocy społecznej, próbując znaleźć odpowiedź na pytanie dotyczące tworzenia się kultury ubóstwa.

W tej części książki czytelnik znajdzie również rozważania na temat bezdomności. Dominika Kozłowska oraz Radomir Miński starają się przedstawić skalę i dynamikę bezdomności w Poznaniu i województwie wielkopolskim oraz przywołują pięć narracji osób, które weszły w bezdomność, starając się zmienić swoją obecną sytuację życiową.

Kolejny rozdział, autorstwa Mirosławy Cyłkowskiej-Nowak, Macieja Nowaka, Macieja Kokocińskiego, Elżbiety Wojtaś i Jana Wojtasia podejmuje kwestię społeczno-ekonomicznej pozycji osób niepełnosprawnych oraz dokonywanych przez nich wyborów. Ostatni tekst, części czwartej, autorstwa Joanny Kuchty, Jakuba Michalskiego oraz Sławomira Joachimiaka, poświęcony został problemowi korzystania z bezpłatnej pomocy prawnej dla osób ubogich.

Część piąta prezentowanej publikacji podejmuje problematykę marginesu strukturalnego. Pierwszym problemem podjętym w tym rozdziale jest żebractwo jako źródło dochodów. Katarzyna Dworniczek i Joanna Kuchta przeprowadziły badania wśród osób trudniących się żebractwem, a zabrany materiał, jak twierdzą przywołane badaczki, stanowi wskaźnik „wątków, jakie powinny być rozwijane w trakcie przyszłych badań nad żebractwem w Poznaniu” (s. 622). Ponadto wyniki ich badań obalają istniejące w społeczeństwie stereotypy, iż żebractwem trudnią się jedynie osoby bezdomne i bezrobotne. Natomiast Jakub Michalski oraz Sławomir Joachimiak podejmuje problematykę żebractwa w świetle prawa.

Kolejny tekst stanowi rozprawę na temat tak zwanej „szarej strefy” gospodarczej miasta Poznania i jej implikacji dla tworzenia się strukturalnego marginesu.

Niezwykle aktualny temat został podjęty przez Alberta Terlaka i Sebastiana Kołodziejczaka. Podjęli oni kwestię emigracji zarobkowej na tle zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych Polski. Leszek Wieczorek porusza problem prostytucji w perspektywie społecznej marginalizacji. Autor przedstawia rys historyczny rozwoju tego zjawiska, aspekty prawne, powołuje się również na badania Jarosława Wypsańskiego, a także podejmuje rekonstrukcję doniesień medialnych w celu uzyskania szerszej perspektywy omawianego zjawiska. Kolejny rozdział, autorstwa Judyty Józwiak, stanowi próbę przedstawienia obrazu statycznego przestępcy.

Ostatnia, szósta, część publikacji została zatytułowana *Demarginalizacja*, a zatem czytelnik znajdzie w nim wskazówki i rozwiązania w zakresie przewycięzania zjawiska marginalizacji społecznej. I tak oto Anna Kościelniak przedstawia koncepcję przedsiębiorstw społecznych, natomiast Monika Brodziak prezentuje sylwetkę Janusza Smury oraz narrację biograficzną wchodzenia i wychodzenia z trudnej sytuacji życiowej. Monika Mińska i Radomir Miński również dokonują rekonstrukcji biografii w kontekście wychodzenia z trudnej

sytuacji życiowej – Marycha z Chwaliszewa. Natomiast Zbigniew Łagosz przywołuje narrację biograficzną boksera Tomasza Garguli. Przywołane artykuły prezentują studia przypadków, pokazując konkretne przykłady radzenia sobie z trudną sytuacją życiową, wykluczeniem społecznym oraz powrotem do społeczeństwa.

Mimo że prezentowana publikacja liczy 810 stron, zbiór zawartych w niej artykułów stanowi logiczną i zwartą całość. Liczne publikacje wieloautorskie prezentują często mozaikę różnych, niepowiązanych ze sobą tematycznie tekstów, natomiast recenzowana książka pokazuje, że możliwe jest stworzenie kompatybilnego pod względem treści i celów opus magnum. Publikacja ta jest również doskonałą egzemplifikacją współpracy interdyscyplinarnej między teoretykami, badaczami oraz praktykami. Wiele z prezentowanych artykułów pokazuje nowe problemy badawcze wymagające większej i pogłębionej eksploracji, co zapewne może służyć jako wskazówka dla osób zajmujących się problemem marginalizacji społecznej nie tylko w „wielkim mieście”.

Daria Hejwosz-Gromkowska